

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประเทศชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธคือวิถีวัฒนธรรมของชาวไทย ส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริงและฝึกฝนให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ตั้งแต่ระดับ การดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไปคือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวช ผู้มั่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์และในทุกระดับ ยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุข พร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2546, น. 2)

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลัก เป็นระบบการศึกษา 3 ประการเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อริสสิกขา อริจิตสิกขา และอริปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรมเพื่อพัฒนากาย ความประพฤติจิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกมีความง่ายยากตั้งแต่เรื่องเบื้องต้น ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึง เรื่องที่ละเอียดซับซ้อน ที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, น. 5)

ในอดีตอันยาวนานของการศึกษาไทย มีรากฐานจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน กุลบุตรธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลาย แต่อาจไม่เป็นระบบของการศึกษาบังคับอย่างในปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยม โดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มเหินห่างจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม จากการที่เป็นฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีตด้วย คุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพระพุทธธรรม และระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการศึกษาพัฒนา ผู้เรียนทุกวัย ประกอบกับตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้พยายามพัฒนาคุณภาพ การศึกษามาโดยตลอด จากรายงานความสามารถในการแข่งขันของประเทศเปรียบเทียบกับสังคมโลก 49 ประเทศ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540-2544 พบว่า ปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้ถูกจัดให้อยู่ในระดับที่

31 ปี พ.ศ. 2541 ได้อันดับที่ 41 ปี พ.ศ. 2542 ได้อันดับที่ 36 ปี พ.ศ. 2543 ได้อันดับที่ 35 และปี พ.ศ. 2544 ได้อันดับที่ 38 โดยจะเห็นว่า ประเทศไทยนั้นอยู่ในกลุ่ม 10 ประเทศสุดท้ายเกือบทุกปี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) ซึ่งสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้ศึกษาความสามารถในด้านการคิดวิเคราะห์ของเด็กไทยเกี่ยวกับการทำข้อสอบคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ของสมาคมนานาชาติเพื่อการประเมินผลทางการศึกษา พบว่า เด็กไทยทำคะแนนได้ดีสำหรับข้อสอบแบบเลือกตอบ ที่ใช้ทักษะพื้นฐานเช่น การบวก ลบ คูณ หาร หรือข้อสอบที่ใช้ความจำแต่ไม่สามารถทำข้อสอบที่เป็นโจทย์ปัญหาที่ต้องคิดวิเคราะห์ และ การเรียบเรียงความคิดออกมาเป็นคำพูด ในขณะที่ความสามารถดังกล่าว เป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนอกจากรายงานผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของเด็กไทยอยู่ในระดับต่ำแล้ว ทางด้านจริยธรรม คุณธรรมและความปลอดภัยของร่างกายและจิตใจก็อยู่ในสภาวะเสี่ยงเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างของปัญหายาเสพติดที่กำลังแพร่ระบาดในสถานศึกษา การถูกทำร้ายร่างกายของเด็ก ปัญหาอาชญากรรมที่เด็กเป็นผู้ก่อขึ้น จากการที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าคุณภาพทางการศึกษาของประเทศไทย มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา ความรู้ ความสามารถหรือจริยธรรม คุณธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) และสืบเนื่องจากที่กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมเรื่อง "หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา" ณ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ได้มีที่ประชุมปรึกษาหารือถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคลเพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัด จึงได้มีแนวคิดจัดตั้ง โครงการโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับโรงเรียนอื่นที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

โรงเรียนวิถีพุทธจึงถือเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้นำความเห็นของที่ประชุมมาหารือต่ออีกหลายครั้ง อีกทั้ง ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการและคณะได้ไปกราบขอคำแนะนำเรื่องการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ จากพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 นอกจากนั้นยังมีข้าราชการระดับสูง ได้ไปกราบขอคำแนะนำในเรื่องเดียวกันนี้ จากพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งนิมนต์ท่านมาให้ข้อคิดในการประชุมระดมความคิดครั้งแรก ในวันที่ 25-27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 เป็นการประชุมหารือเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธเป็นครั้งแรก มีพระภิกษุและฆราวาส ผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมประชุม ประมาณ 30 รูป/คน ได้ข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสำคัญ

ของการจัดโรงเรียนวิถียุทธ และในวันที่ 1-4 เมษายน พ.ศ. 2546 เป็นการประชุมหารือครั้งที่ 2 มี พระภิกษุและฆราวาส รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมกำหนดแนวการดำเนินการต่อจากหลักการที่ได้ ข้อสรุปไว้แล้วประมาณ 50 รูป/คน จากการประชุมใหญ่ 2 ครั้ง ทำให้ได้ข้อสรุปโรงเรียนวิถียุทธในเรื่องสำคัญคือ กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถียุทธ และแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธทางกระทรวงศึกษาธิการ จึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้คุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ที่กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับเป้าหมายโดยแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้นโดยผ่านการดำเนินงานของโรงเรียนวิถียุทธ อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของประเทศไทยโดยเริ่มจากกระแสการปฏิรูปการศึกษา ที่ได้รับความร่วมมือทั้งในภาครัฐและเอกชน ปรับระบบการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

เนื่องจากความคิด ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนไทยและมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอย่างเห็นได้ชัด ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจ และการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นความคิดเห็นแก่ตัว อยู่กันอย่างตัวใครตัวมัน มุ่งกอบโกยผลประโยชน์เข้ามาเป็นของตนเองและพวงพ้อง โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ และผลเสียที่จะตกถึงส่วนรวมและลูกหลานในอนาคต เมื่อค่านิยมทางวัตถุเข้าครอบงำจิตใจของคนไทยมากขึ้น จนกระทั่งหลงลืมละทิ้งวัฒนธรรม และหลักพุทธธรรมอันเป็นรากฐานจิตใจของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีต จึงกลายมาเป็นประเด็นสำคัญที่เป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมไทยเปลี่ยนไป สถาบันครอบครัวล่มสลายทุกคนห่างวัด

มากยิ่งขึ้น การขัดเกลาจิตใจทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมย่อมลดน้อยลงตามไปด้วย ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติ

ปัจจุบันมีโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเป็นจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมการศึกษาที่มุ่งหวังพัฒนาคนโดยใช้หลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมบูรณาการตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรส่งเสริม “การสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” และมีกิจกรรมพื้นฐานของชีวิตประจำวันของนักเรียน และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน เพื่อให้เกิดความสมดุลสมบูรณ์ทั้งด้านกาย ความประพฤติ จิตใจ และด้านปัญญา โดยโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธนั้น จะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริงได้และฝึกให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตทุกด้านทุกวัยคือ การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น จนถึงระดับการยังผลให้ผู้เรียนเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนอื่นและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วย ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากข้อมูลสถิติจำนวนโรงเรียนในจังหวัดอ่างทอง มีทั้งหมด 179 โรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทอง, 2548, น. 1-29) พบว่ามีโรงเรียนในจังหวัดอ่างทองที่สมัครโครงการโรงเรียนวิถีพุทธตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปี พ.ศ. 2548 จำนวนทั้งสิ้น 50 โรงเรียน ซึ่งยังถือว่าเป็นจำนวนไม่มากเพียงร้อยละ 27.9 จากจำนวนโรงเรียนทั้งหมด ในฐานะที่ผู้ศึกษาเป็นที่ปรึกษาของเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธนาร่องในจังหวัดอ่างทอง และได้ทำกิจกรรมกับเครือข่ายเยาวชนในจังหวัดอ่างทองมาโดยตลอด ซึ่งเห็นว่านักเรียนในจังหวัดอ่างทองนั้นมีความรู้ความเข้าใจในการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาอยู่พอสมควร และมีความศรัทธาเลื่อมใสในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีที่สำคัญนักเรียนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก ถ้าได้รับการเอาใจใส่ดูแลและให้โอกาสในการมีส่วนร่วมในการเสนอ คิด และทำกิจกรรมต่างๆ เพราะฉะนั้นการที่ได้มีโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นมานั้น ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะทำการศึกษาและพัฒนา เพื่อให้เกิดการดำเนินการเป็นวงกว้างและเพิ่มจำนวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหาร และครูผู้สอน ทั้งในเรื่องความรู้ เจตคติที่ดี และความพร้อมที่จะดำเนินงานตามวิถีพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ รวมถึงการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน ซึ่งแนวทางการดำเนินงานควรอยู่บนพื้นฐานกรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ตามหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

ด้วยเหตุนี้เองผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษา แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2546 จนถึงปี พ.ศ. 2548 เพื่อนำผลที่ได้อันเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ และความพร้อมของผู้บริหารและครูผู้สอนไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามแนววิถีพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียนในโรงเรียนและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความรู้ในการดำเนินงานของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อศึกษาเจตคติต่อการดำเนินงานของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษาความพร้อมในการดำเนินงานของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษาจะศึกษาตัวชี้วัดแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในเรื่องความรู้ เจตคติ และความพร้อมในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ และการก่อคุณสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน
2. ขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในแต่ละโรงเรียนประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน 1 คน ผู้ช่วยผู้บริหาร 1 คน และครูผู้สอน 3 คน ซึ่งเป็นอาจารย์ระดับ 1, 2, 3 รวม 5 คน แต่การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทองซึ่งมีทั้งหมด 50 โรงเรียน ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจึงมีทั้งหมด 250 คน
3. ขอบเขตของข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจะแสดงถึงแนวทางการดำเนินงานของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทองในช่วงระหว่างวันที่ 5-31 มกราคม พ.ศ. 2549

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

โรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง หมายถึง สถานศึกษาปกติที่นำหลักธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา โดยมีจุดเน้นที่การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งในปัจจุบันมีโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 50 โรงเรียน

ความรู้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

เจตคติต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง ความรู้สึกของบุคลากรที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง ความสามารถของบุคลากรหรือโรงเรียนที่มีการเตรียมการและปฏิบัติด้วยความตั้งใจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนววิถีพุทธ

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินงานตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธโดยอาศัยความรู้ เจตคติและความพร้อมของผู้บริหารและครูผู้สอนเป็นปัจจัยนำพาซึ่งพิจารณาจากการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ และการแก้กฏลสัมพันธโรงเรียนวิถีพุทธความพร้อมและชุมชน

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินการเตรียมการทั้งเตรียมบุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาคุณธรรมในการพัฒนาผู้เรียน โดยดำเนินการตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง มีการดูแลสนับสนุนใกล้ชิดด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน และมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยอิทธิบาท 4 และหลักอุปปัญญาธรรมคือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรม ความไม่ย่อท้อในการพากเพียร เป็นต้น ตลอดจนมีการประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ หมายถึง การบูรณาการพุทธธรรมสู่การจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิต โดยอาศัยหลักธรรมของ ปรัตติยโสภณ โยนิโสภณสิกขา ไตรสิกขา และปัญญาคุณธรรมเป็นเครื่องชี้นำ

กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา หมายถึง การจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถิพุทธให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาโดยเน้นที่การพัฒนาตัวผู้เรียน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเพื่อเสริมเนื้อหาตามหลักสูตร กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมพิเศษอื่นๆ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ต่างมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาทั้ง 3 ด้านได้แก่ ความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) ไปพร้อมๆ กัน

การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ ทั้งการเป็นผู้จัดการการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริงในลักษณะสอนให้รู้ ทำให้อู อยู่ให้เห็น เพื่อให้บุคลากร มีคุณลักษณะที่ดีตามวิถิพุทธ

การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิพุทธความพร้อมและชุมชน หมายถึง การร่วมมือทั้งสถานศึกษา บ้าน วัด และสถาบันต่างๆ ในชุมชน ด้วยศรัทธาและฉันทะที่จะพัฒนาทั้งนักเรียนและสังคมตามวิถีแห่งพุทธธรรมเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้บริหารที่มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ รวมถึงผู้ช่วยผู้บริหารซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ หรือผู้ช่วยครูใหญ่ของโรงเรียนวิถิพุทธในจังหวัดอ่างทอง

ครูผู้สอน หมายถึง ครูที่มีตำแหน่งเป็นอาจารย์ระดับ 1, 2 และ 3 ในโรงเรียนวิถิพุทธ จังหวัดอ่างทอง

สมมติฐานในการศึกษา

สมมติฐานที่ 1 เพศแตกต่างกัน มีความรู้ เจตคติ และความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ การจัดวิถิพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถิพุทธ และการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิพุทธและชุมชนแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 อายุแตกต่างกัน มีความรู้ เจตคติ และความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ การจัดวิถิพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถิพุทธ และการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิพุทธและชุมชนแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 3 ระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความรู้ เจตคติ และความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ การจัดวิถิพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถียุทธ และการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถียุทธและชุมชนแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 4 ตำแหน่งงานแตกต่างกัน มีความรู้ เจตคติ และความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถียุทธ การจัดวิถียุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถียุทธ และการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถียุทธและชุมชนแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 5 อายุการทำงานแตกต่างกัน มีความรู้ เจตคติ และความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถียุทธ การจัดวิถียุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถียุทธ และการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถียุทธและชุมชนแตกต่างกัน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความรู้ เจตคติที่ดี และพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการดำเนินงานตามแนวทางโรงเรียนวิถียุทธ
2. นำผลการศึกษาที่ได้เสนอเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนตามโครงการแนววิถียุทธ อีกทั้งเป็นต้นแบบให้แก่โรงเรียนอื่นที่สนใจเข้าร่วมโครงการ